MİMARLIKTA DENEYSEL YAKLAŞIMLAR ÜZERİNE

Arş. Gör. Dr. İrem Küçük
Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Mimarlık Bölümü

Deneysel stüdyo kurgularını inceleyen Arş. Gör. Dr. İrem Küçük, "Mimarlık eğitiminde deneyselliğe yer verilmesi, mimarların karmaşık ve sürekli değişen durumlarla başa çıkabilmeleri için gereken sorgulayıcı refleksi kazanması, belirsizlik içinde yol alabilme becerisi edinmesi ve yaratıcı üretim yordamları geliştirmesi açısından önem taşır" diyor.

Deneysel mimarlık nedir? Deneysellik ve mimariyi birleştirmek, birlikte yorumlamak ve üretmek ihtiyacını doğuran şey nedir?

Deneysel mimarlık, kabul görmüş, üzerinde uzlaşılmış, bilindik anlayış ve işleyişlerin ötesinde bir mimari üretim arayışıyla ilgilidir. Var olan kuramların ve uygulamaların sınırlarını zorlamak, sınır ötesi ilişkiler kurmak ve alışılmadık bir araya gelişlerin sağladığı üretkenlik içinde keşfetmek üzere mimarlığın deneylemeye açılmasıdır. Deneylemek, ilk çağrıştırdığı şekliyle önceden tümüyle tariflenmiş bir düzeneğin işleyip işlemediğini görmenin ötesinde bir anlam da taşır. Önceden koşullandırılmış bir niyet ve tanımlı bir beklenti içinde bir oluşu izlemekten farklı bir açılıma sahiptir. Deneylemek, deneyleme esnasında şekillenen, koşullandırılmamış bir niyetle, oluş sırasında açığa çıkacak beklenmedik durumlara ve onların sağlayacağı üretkenliği keşfetmeye açık olmakla da ilgilidir. Bu anlamda deneyleme her zaman üretken ve anlam yaratan şeylerin açığa çıkması ile sonuçlanmayabilecek, riskler barındıran, belirsizliklerle dolu bir düşünüm ve eylem sürecini anlatır. Böyle bakıldığında deneysel mimarlık; yeni düşünme ve yapma biçimleri, sıra dışı ilişkilenmeler, önceden deneyimlenmemiş yapısal formlar, yenilikçi yapım teknikleri ve malzeme kullanımları, çevreyle, toplum ve bireylerle etkileşimi dönüştüren alışılmadık tasarım fikirleri gibi konuları derinlemesine araştırmak ve keşifte bulunmak üzere kurulmuş belirsiz, risk taşıyan bir pratik alanını anlatır.

"DENEYSELLİK, YENİLİKÇİ VE YARATICI İŞLERİN ÜRETİMİNE OLANAK VERİR"

Deneysellik, kurulu yapıların, hâlihazırda sürmekte olan işleyişlerin, bilindik düşünme ve yapma biçimlerinin dışına açılmayı sağlar. Alışılmadık ilişkiler kurmak ve yeni şeyler ortaya çıkarmak üzere araştırmanın, düşünmenin ve yapmanın bütünlüğü içinde tanımlanır. Mimarlık ise, var olduğu süre boyunca değişen yaşam koşullarına bağlı olarak yeni sorunsalların ortaya çıkması ve farklı ihtiyaçların gündeme gelmesiyle sürekli bir değişimle karşı karşıya kalmakta, kendi kendini tekrar tekrar kurmak üzere kriz oluşturan süreçlerden geçmektedir. Bu süreçler içinde ortaya çıkan sorunsallara ve ihtiyaçlara yönelik olarak, var olan işleyişlerin dışında bir bakış geliştirebilmek, yeni işleyişler önermek üzere, deneysellik erişimi geniş, yeni ve yaratıcı oluşumlara alan açan bir pratik alanının şekillenmesine olanak vermektedir. Böyle bir pratik alanı, barındırdığı risklere rağmen, düşünüm ve eylem bütünlüğü içinde arayışlar sürdürmeyi sağlar. Dolayısıyla deneysellik ve mimarlığı birlikte yorumlayan bir yaklaşım, mimarlığın düşün ve eylem alanlarını birleştirerek, yenilikçi ve yaratıcı işlerin üretimine olanak verir. Böylece mimarlığın kendisini tekrar tekrar kurabilmesi için bir arayış ve deneyim alanı açar. Mimarlığın estetik, işlevsel, sosyal, ekolojik, teknolojik vb. pek çok yönünün tasarım deneyleri yoluyla araştırılması ve deneyimlenmesi, mimarlığa deneysel yaklaşımla mümkün olur.

Mimaride deneysellik ne zaman ortaya çıkıyor?

Mimarlıkta deneysellik, mimarlığın kendisi kadar eskiye dayanır. Çağlar boyunca, mimarların malzeme ve teknolojinin sınırlarını zorlayarak, yeni yapısal çözümlerin ve estetik anlayışların arayışında olmaları bunun bir kanıtıdır. Antik Mısır ve Mezopotamya'dan Antik Yunan ve Roma'ya, Gotik, Rönesans ve Barok dönemlerine, Endüstri Devrimi'ne ve Modernizme ve Çağdaş Mimarlığa kadar, yapıldığı dönemde mümkün olması düşünülmemiş ya da henüz kabul görmemiş pek çok yeni ve yaratıcı işlerin, kendi dönemi ve sonrası için yeni düşünme ve yapma biçimlerine ilham olduğu ve bu işlerin sayısız deneyleme süreçleri içinden çıktığı görülür. Deneyleme yoluyla mimarlık yapmak, içinde bulunulan zaman ve mekânın dışına çıkan bir konumla, sadece geçmişe ve şimdiye değil geleceğe doğru da genişleyen bir vizyonla işler üretmeye olanak verir. Günümüzde de teknolojik yeniklerin, değişen sosyal ihtiyaçların ve kültürel eğilimlerin mimarlığın evrimine etkisi araştırılırken, deneysel mimarlık işlerinin sağlayacağı vizyon, karşılaşılan krizlerin aşılmasında yeni yollar sunacaktır.

Peter Cook'un deneysel işlerinden örnekler - Archdaily web sitesinin arşivinden alınmıştır - Kopya

Mimariyle doğrudan ve dolaylı olarak yürütülen deneysel etkinliklere birkaç örnek verir misiniz?

Mimarlık alanında deneysel etkinliklerin gerçekleştirilmesi, belirlenmiş sınırlı çerçevelere veya spesifik bağlamlara sıkı sıkıya bağlı değildir. Mimarlık pratiklerinin geniş bir çeşitliliği bulunmakta ve her bir pratiğin içerisinde, farklı zamanlarda deneysel yaklaşımlara yer verilebildiği gözlemlenmektedir. Üniversitelerin mimarlık bölümlerindeki tasarım atölyeleri, tasarım laboratuvarları ya da Ar-Ge birimleri, mimarlık ofisleri içinde yürütülen atölyeler ve Ar-Ge bölümleri, çeşitli kolektifler ve araştırma enstitüleri bünyesinde yürütülen çalışmalarda deneysel etkinliklerin yer bulduğu görülmektedir. Bu ortamlarda deneysel mimarlığın üretimine alan açıldığı, deneysel işler üretmeye yönelik özelleşmiş kurgular geliştiği gözlemlenmektedir.

Örneğin, Şili'deki Valparaiso Mimarlık Okulundaki Açık Kent grubunun Ritoque'daki kumul arazileri üzerinde gerçekleştirdikleri deneysel mimarlık işleri, eğitimi tasarım ve inşa süreç-

Lebbeus Woods'un Enerjinin Mimarlığı adlı performatif deneysel işlerinden görüntüler - Lebbeus Woods'un blog sayfasında paylaşıma açtığı arşivinden alınmıştır

lerinin bütünlüğü ile kurgulayan deneysel işler üretmeye yönelik bir pedagojik kurgu içinde üretilmektedir. Bir diğer örnek Delft Üniversitesi Mimarlık Bölümündeki Hyperbody Araştırma grubunun ürettiği dijital tasarım ve inşa pratikleri ve akıllı teknolojilere dayalı olarak üretmekte olduğu deneysel işlerdir. Mimarlık ofisleri için bir örnek ise, pratiğini yaratıcı araştırma üzerine temellendiren Crab Studio'nun kendi bünyesinde ve üniversite ya da başka kurum ve kişilerle çeşitli iş birlikleriyle ürettiği işler gösterilebilir. Bir başka örnek de deneysel mimarlık alanındaki çalışmalar için küresel bir ağ kuran Deneysel Mimarlık Araştırma Enstitüsü'nün (RIEA) gerçekleştirdiği etkinliklerdir. Bunların dışında, ülkelerin ulusal kimliklerini yansıttıkları EXPO'lar gibi uluslararası ölçekte düzenlenen büyük sergiler ile mimarlıkta güncel konuların, yeniliklerin ve araştırmaların sergilendiği mimarlık bienalleri doğrudan deneysel işler için düzenlenmese de deneysel işlerin kendine yer bulabildiği etkinlikler olarak öne çıkmaktadır.

Mimarlıkta deneyselliği benimseyen mimarlardan, çalışma ortamlarından, üretimlerinden ve üretim süreçlerinden bahseder misiniz?

Küresel ölçekte bakıldığında mimarlıkta deneyselliği benimseyen çok sayıda mimar bulunmaktadır. Kimileri mimarlık pratiğinin tamamını deneysel yaklaşımla şekillendirirken, kimileri pratiğinin belirli kısımlarında ya da belirli dönemlerde deneysel yöntemler kullanmayı tercih etmektedir. Buna bağlı olarak, deneysel yaklaşımla kurgulanan çalışma ortamları, deneysel üretim süreçleri ve üretilen işler tümüyle aktarmanın mümkün olamayacağı kadar çeşitlilik ve zenginlik göstermektedir. Mimarların bazıları hem eğitim ve araştırma alanında hem de profesyonel alanda deneysel etkinlikler gerçekleştirirken, bazıları bunu sadece eğitim alanında ya da araştırma alanında gerçekleştirmektedir. Örnek verilecek olursa, 1960'larda ürettiği deneysel işlerle literatürde yer alan Archigram grubunun kurucularından olan Peter Cook'un o dönemden günümüze kadar farklı bağlamlarda üretmiş olduğu işler, deneysel mimarlık üzerine olan literatürde sıklıkla yer bulmaktadır. Peter Cook, eğitim, araştırma ve profesyonel alanların tümünde deneysel yaklaşımla etkinlik göstermekte olan bir mimardır. Bu anlamda bir yandan Bartlett Mimarlık Okulu, Royal Sanat Koleji gibi eğitim programı içinde deneysel kurgulara yer veren ve deneysel işler üreten kurumlarda çalışmalar yürüttüğü, diğer yandan Colin Fournier ile ve Crab Studio'da Gavin Robotham ile iş birlikleri kurarak profesyonel alanda da deneysel işler gerçekleştirdiği görülür. Cook'un deneysel yaklaşımla ürettiği hem inşa edilmiş hem de inşa edilmemiş işleri bulunmaktadır. Sanat ve mimarlık alanları arasında kurduğu ilişkiler, ürettiği işler üzerinden izlenebilmektedir Çizim, kolaj, model, maket, enstalasyon, 1-1 inşa gibi iki ya da üç boyutlu farklı ifade ortamlarını kullanarak deneylemelerde bulunduğu görülmektedir.

Ürettiği deneysel mimarlık işleriyle literatürde yer bulan önemli bir diğer isim ise Lebbeus Woods'tur. Eğitim ve araştırma alanlarında etkinlik gösteren Woods, RIEA'nın kurucusu olmanın yanı sıra, Cooper Union'da ve European Graduate School'da mimarlık dersleri vermektedir. Ağırlıklı olarak çizim ve resimlerden oluşan eskiz çalışmalarını deneylemede bulunmak için kullanmasına karşın maket, enstalasyon gibi ifade araçlarıyla ürettiği deneysel işleri de bulunmaktadır. Felsefe, sanat, matematik gibi alanlar ile ilişkiler kurarak üretimler gerçekleştirmektedir.

Her iki örnekten de anlaşılabileceği gibi deneysel işlerin üretiminde farklı ifade ortamlarının kullanımı ve farklı bilgi alanlarının etkileşimi söz konusudur. Peter Cook ve Lebbeus Woods'dan başka, Coop Himmelblau, Peter Eisenman, Toyo

17. Venedik Mimarlık Bienali'ndeki deneysel işlerden örnekler - Venedik Bienali'nin resmi internet sayfasından alınmıştır

Ito, Eric Owen Moss, Kas Oosterhuis, Odile Decq, Marcos Cruz, Marjan Colletti, Hernan Diaz Alonso, Achim Menges, Neri Oxman, Philip Beesley gibi farklı coğrafya ve yaş gruplarından pek çok mimarın kendisine özgü olarak geliştirdiği deneysel yaklaşımlardan, deneysel işleyişler içinde kullandıkları ortam ve araçlardan ve ürettikleri işlerden bahsetmek mümkündür. Yerel ölçekte de, mimarlık okullarının araştırma laboratuvarlarını bünyesine katması ve tasarım stüdyolarının çeşitlenmesi, mimarlık alanında araştırmaya dayalı yerel ve küresel ölçekte ağlar kuran kuruluşların ortaya çıkması, bienallerin düzenlenmesi, mimari ofis pratiklerinin daha geniş alana yayılması ve ofis kurgularının çeşitlenmesi gibi gelişmelere paralel olarak akademik ve pratik alanlarda deneysel mimarlık işleri üreten isimlerin gündeme geldiğini ve deneysel işlerin daha çok görülür olduğunu söylemek mümkündür.

DENEYSEL STÜDYOLARDA BİLGİYİ SORGULAMAK VE YENİDEN ÜRETMEK

Deneysel mimarlığı, mimari tasarım stüdyosu özelinde ele alıyorsunuz. Bu mimarlık disiplininin mimarlıktaki eğitsel etkisini anlatır mısınız? Nasıl bir eğitim ortamı sağlıyor?

Mimari tasarım stüdyosu, mimarlık eğitimi boyunca verilen bilgilerin ve kazanılan becerilerin bütünleşmesine olanak veren bir eğitim bağlamı oluşturmaktadır. Mimarlık eğitiminin kapsamında olan veya olmayan her tür bilginin bir arada ele alınmasına olanak veren esnek bir eğitsel yapı oluşturmaktadır. Bu esneklik doğrultusunda çeşitli pedagojik anlayışlara dayanan birbirinden farklı mimari tasarım stüdyosu kurguları geliştirmek ve uygulamak mümkündür. Mimari tasarım stüdyosunu, deneysellik anlayışına dayalı pedagojik kurgularla şekillendirmek, bir yandan eğitimin içindeki araştırma kanalını beslerken, diğer yandan öğrenciye sahip oldu bilgi ve becerileri sorgulaması ve sınırlarını zorlaması, yeni bilgi üretmesi ve yeni beceriler edinmesi için alan açar. Deneysel stüdyo kurguları, sorgulayıcı ve yaratıcı düşünme ve eyleme biçimlerinin gelişimi açısından deneyim yoluyla iç görü ve sezgisel anlayış gelişimi sağlar.

AÇIKLIK, ÇOKLUK VE BELİRSİZLİK

Mimari tasarım eğitimi, deneysel yaklaşımla, deneysel tasarım süreçleri içinde verildiğinde, bilginin doğrudan ya da dolaylı aktarımını sağlayan süreçlerin yanı sıra, bilginin sorgulanmasını, yeniden yapılandırılmasını ve yeni bilginin üretilmesini kapsayan süreçler de söz konusu olur. Araştırma, düşünüm ve eylem bütünlüğü içinde gelişen bu süreçler, mimarlık alanının dışındaki bilgi alanlarına açılmaya, farklı alanlara ait bilgiyi tasarım deneyleri yoluyla mimarlık bağlamında yeniden kurmaya olanak verir. Farklı bilgi alanlarından gelen bilginin işlenmesiyle, özgün ve yaratıcı mimari düşüncelerin ve mimari yapma biçimlerinin gelişimi için alan açılır. Ancak deneysel yaklaşımla oluşturulan mimari tasarım stüdyosu kurguları barındırdığı açıklık, çokluk ve belirsizlik nedeniyle, belirlenmiş işleyişlerle sürdürülemeyeceğinden riskler taşır. Tasarlama eylemliliği içinde ele alınan durum, olay ya da yapı ile etkileşim içinde gelişen işleyişlerle şekillendirilir. Bu durum stüdyodaki yürütücüleri ve öğrencileri süreci izlemek ve müdahalede bulunmak için sürekli aktif tutar. Dolayısıyla deneysel stüdyo kurguları, risklere rağmen inisiyatif oluşumu, sorumluluk alma ve eylemde bulunma cesaretinin gelişimi açısından elverişli bir eğitsel ortam sağlar.

Deneysel mimarlık anlayışının etkili olduğu mimarlık okullarının stüdyoları ile ilgili nasıl okumalar yaptınız, paylaşır mısınız?

Bartlett School of Architecture, Architectural Association (AA), South California Institute of Architecture (SCI-Arc), Delft University of Technology ve ETH Zürich gibi saygın mimarlık okulları, eğitim programlarında deneysellik odaklı pedagojik yaklaşımlar benimsemektedirler. Bu okullar, geniş ağları sayesinde, yenilikçi eğitim modellerini çeşitli platformlarda etkin bir şekilde paylaşmaktadırlar. Küresel ölçekte benzer deneysel stüdyo modelleri birçok başka okulda da görül-

Valparaiso Mimarlık Okulunun açık kentteki işlerinden örnekler - Nur Çağlar'ın fotoğraf arşivinden alınmıştır

atölyez'nin deneysel mimari tasarım işlerinden örnekler - atölyez'nin fotoğraf arşivinden alınmıştır

mekle birlikte, bahsi geçen kurumlar, sundukları teknik ve mekânsal imkânlar sayesinde (tasarım ve üretim laboratuvarları, geniş ölçekli prototipler için uygun kapalı ve açık alanlar gibi) teknolojik açıdan daha gelişmiş stüdyo ortamları oluşturma kapasitesine sahiptirler. Deneysellik anlayışıyla kurgulanan stüdyolar incelendiğinde, stüdyoların geliştirdiği pedagojik ve metodolojik yaklaşımlar ile tematik ve eğitim ortamı düzenlemeleri, bu stüdyoların erişimine açık olan teknik ve mekânsal imkânlara da bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Deneyselliği farklı şekillerde yorumlayan ve farklı deneyleme çerçeveleri kuran stüdyo modelleri bulunmasına karşın, işleyiş kurgularında birtakım ortaklıklar söz konusudur. Farklı disiplinlerle ilişki kurma, düşünüm ve eylem bütünlüğünü sağlama, sorunsal kurmak üzerine temellenme, tümüyle belirlenmemiş açık yapılarla işleyiş gösterme, deneyimsel öğrenme ile şekillenme bu ortaklıklar arasında sayılabilir.

DENEYSEL MİMARİ TASARIM STÜDYOSU: 'atölyez'

Deneysellik anlayışına dayalı bir mimari tasarım stüdyosu kurgusunun oluşturulması üzerine yoğunlaşarak, yüksek lisans eğitimi sırasında başladığım araştırmayı doktora eğitimi boyunca tasarım mekânının deneysel doğasını anlamaya ve etkinleştirmeye yönelik çalışmalarla genişlettim. Doktora sonrası dönemde ise, bu konu üzerine odaklanan araştırmalarımı, çeşitli stüdyo ve seçmeli ders kurguları aracılığıyla devam ettiriyorum. Gazi Üniversitesi Mimarlık Bölümü bünyesinde yer alan ve düşey stüdyo sistemine dahil olan atölyez'de, 2014 yılından bu yana, Prof. Dr. Adnan Aksu ile birlikte, deneysellik esasına dayalı mimari tasarım stüdyo kurgularının geliştirilmesine yönelik çeşitli modeller üzerinde çalışıyoruz. Şimdiye kadar, çeşitli tematik diziler altında geliştirilen farklı modelleri uygulayarak, bu çalışmaları Türk Serbest Mimarlar Derneği (TSMD), Mimarlar Derneği gibi mesleki platformlarda paylaşıma açtık. Bunun yanı sıra, stüdyonun kurgusunu anlatan ve ürettiği işleri inceleyen basılmış uluslararası ve ulusal yayınlarımız mevcuttur.

DEĞİŞİMİ KUCAKLAMAK

Deneysel mimarlık anlayışı, sürekli evrilen ve değişen dünya koşulları karşısında değişimi kucaklamak, sürekli bir arayış içinde olmak ve yaratıcı güçleri etkinleştirmek için araçlar sağlar. Deneyselliğin oluşturduğu açıklık ve belirsizliklerin taşıdığı risklere karşın, mimarlığın deneysel üretimi sınırlanmamış bir yenilik ve yaratıcılığın kaynağı olabilir. Deneyselliğin canlandırdığı sorgulayıcı tavır, keşif arzusu, sezgisel anlayış ve yaratma cesareti, mimarlığın içinde bulunduğu kriz süreçleri içinde yeni yollar açmaya olanak verir. Mimarlık eğitiminde deneyselliğe yer verilmesi, teknik bilgi ve becerilerin ötesinde, mimarların karmaşık ve sürekli değişen durumlarla başa çıkabilmeleri için gereken sorgulayıcı refleksi kazanması, belirsizlik içinde yol alabilme becerisi edinmesi ve yaratıcı üretim yordamları geliştirmesi açısından önem taşır. ●